ALİ BİN HEYTÎ

Irak'ta yaşayan evliyânın en büyüklerinden. Heyt, Fırat nehrinin yukarı kıyısında, Enbâr'ın yakınlarında bir beldedir. Kadsiye'ye 50 km. kadar uzaklıktadır. Abdullah bin Mübârek'in kabri buradadır. Petrol kuyularının bulunduğu bir yerdir. Reziran denilen beldede ikâmet ederdi. Daha küçük yaşta Allahü teâlânın, ihsânlarına kavuşmuş, yedi yaşında iken kalb gözü açılmış idi. Kendisinin çok kerâmetleri görüldü. Gayb âleminden haberler verirdi. 564 (m. 1168) senesinde, yüzyirmi yaşlarında Reziran'da vefât etti. Kabri bilinmekte ve ziyâret edilmektedir.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ hazretlerinin talebesidir. Hocasından en çok istifâde edenlerdendi. Hocası, onu diğer talebelerinden önde tutar, onun üstünlüğünü bizzat kendisi söyler ve çok överdi.

Ali bin Heytî de (radıyallahü anh) pekçok talebe yetiştirdi. Yetiştirdiği talebeler, zamanın en büyük âlimleri oldular. Ali bin İdrîs el-Ya'kûbî bunlardan biridir. Yüksek hâl sahibi kimseler huzûruna gelir, ona talebe olmakla şereflenir, pek büyük makamlara kavuşurlardı. Bütün âlimler ve tasavvuf büyükleri, onun üstünlüğünde ittifâk ettiler.

Ali bin Heytî, Allahü teâlânın insanlara izhâr edip bildirdiği kullarından biriydi. Allahü teâlâ, insanların gönüllerine onun heybetini (sevgiden doğan korkusunu), kalbelerine sevgisini yerleştirdi, insanlara rehber eyledi.

Dinin emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçmakta çok titiz olup, mütevâzi idi. Âlimler onun büyüklüğünü kabûl ederler, ona hürmet gösterirlerdi. Zamanının kutublarından olup, "Kutbiyyet-i uzmâ" künyesi ile meşhûr oldu. Kutubluk, evliyâlığın en yüksek derecesidir. (İki çeşit kutub vardır. Birisi, "Kutb-i irşâd"dır ki, herkese rüşd ve imân bunun vâsıtası ile gelir. İslâmiyeti korur, Dîn-i İslâm başı boş kalmaz. Din düşmanları, pervasızca dini yıkmağa, değiştirmeğe saldıramaz. Diğeri de "Kutb-i Medâr"dır. Buna "Kutb-ül-akdâb" ve "Kutb-i ebdâl" de denir. Kutb-i ebdâl, âlemde her zaman bulunur. Dünyâda her şeyin; var olması ve varlıkta durabilmesi için feyz gelmesine vâsıta olur. Kutb-i irşâd ise, âlemin irşâdı ve hidâyeti için feyzlerin gelmesine vâsıta olur. Herşeyin yaratılması, rızıkların gönderilmesi, dertlerin, belâların giderilmesi, hastaların iyi olması, bedenlerin afiyette olması, Kutb-i ebdâl'in feyzleri ile olur. İmân sahibi olmak, hidâyete kavuşmak, ibâdet yapabilmek, günahlara tövbe etmek ise, Kutb-i irşâd'ın feyzleri ile olur. Her zamanda, her asırda Kutb-i ebdâl'in bulunması lâzımdır. Hiç bir zaman bunsuz olamaz. Çünkü, âlem bununla nizâm bulmaktadır. Bunlardan biri ölünce, bunun yerine başkası ta'yin edilir. Fakat, Kutb-i irşâd'ın her zaman bulunması lâzım değildir, öyle zamanlar olur ki, âlem imandan ve hidâyetten büsbütün mahrûm kalır. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz o zamanın Kutb-i irşâdı idi. O zamanın Kutb-i ebdâli de, Hazreti Ömer ve Hazreti Veysel Karanî idi. Kutb-i irşâd ile, bütün insanlara imân ve hidâyet gelmektedir. Kalbi bozuk olanlara gelen feyzler, dalâlet, kötülük hâline döner. Şeker hastasına verilen kıymetli gıdaların, onun kanında zehir hâline dönmesine benzer. Yahut safrası bozuk olana tatlının acı gelmesine benzer.)

Ali bin Heytî'ye (radıyallahü anh), birgün gâibden bir hitâb geldi. Buyuruyordu ki: "Ey benim kulum Ali! Sana mülkümde istediğin gibi tasarruf etme yetkisi verdim."

Ali bin Heytî buyurdu ki: "Gece karanlığında, küçük bir karıncanın bir kaya üzerinde yürüdüğünü dahi Rabbim bana bildirir, ondan bile haberim olurdu. Bildirmemiş olsa, bir hatâ işledim de onun için bildirmedi diye düşünür, korkudan ödüm patlardı."

Ali bin Heyti hazretleri, Allahü teâlânın izniyle a'mâyı gördüren, baras hastalarını iyileştiren, ölüyü dirilten evliyâdan idi. Bir kimsenin, konuşamıyan bir çocuğu vardı. Bu zâtı vesile ederek Allahü teâlâya yalvardı. Allahü teâlâ bu zâtın hürmetine çocuğun dilini açtı.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Ali bin Heytî'yi çok sever, över, hürmet eder ve yüksekliğini anlatırdı. Ali bin Heytî de (radıyallahü anh) ona çok hürmet ve saygı gösterirdi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerini ziyârete gitmeden önce gusl abdesti alır, talebelerine de aldırır ve derdi ki: "Kalblerinizi temizleyiniz, zikirlerinizi kötü şeylerden koruyunuz. Çünkü sultânın huzûruna gidiyoruz." Oraya varınca elbisesine çeki düzen, verip, kapıda beklerdi, içeriden Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, "Ey kardeşim, buyurunuz" deyince huzûruna varır, yanında titreyerek otururdu. Titrediğini görünce, "Niçin

titriyorsun, sen Irak'ın asayiş me'mûrusun!" buyurdu. O da, "Ey efendim! Siz sultansınız. Beni korkunuzdan rahata erdirir misiniz? Eğer korkunuzdan bana güven verirseniz ancak emîn olurum" der, Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri de, "Ey kardeşim, sana korku yok" buyururlardı.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri buyururdu ki; "Bütün evliyâlar bizim ziyâfetimizdeler (sohbetimizle bereketlenir, bu ziyâfetten istifâde ederler). Biz de Ali bin Heytî'nin ziyâfetindeyiz (feyz ve bereketlerinden istifâde ediyoruz). Ali bin Heytî'nin (radıyallahü anh) yanında iki önemli giyeceği (biri takke, biri de elbise) vardı. Bunlar elden ele dolaşarak kendisine kadar gelmişti. Ebû Bekr bin Hevvâr (radıyallahü anh), bir gece rü'yâsında Hazreti Ebû Bekr efendimizi gördü. Hazreti Ebû Bekr, kullandığı hırkasını, Ebû Bekr bin Hevvâr'a hediye etti ve giymesini emretti. İbn-i Hevvâr, emri yerine getirip, hırkayı giydi. Sabah uyandığında, gece rü'yâda giydiği hırkayı üzerinde buldu. O hırkayı ölmeden önce Şembekî'ye emânet etti. O da Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ'ya, o da Ali bin Heytî'ye emânet etti. Ali bin Heytî de Ali bin İdrîs'e verdi. Bu zâtta hırka kayboldu, nerede olduğu bulunamadı.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh) anlattı: "Tâc-ül-ârifîn Seyyid Ebü'l-Vefâ hazretleri, kendilerine "Ricâl-i gayb" ismi verilen evliyâdan on kimse ile görüşüp konuştu. Hepimizin makamı birdi. Bir müşkilimiz olsa, Ebü'l-Vefâ hazretelrine gider müşkilimizi hallederdik. Birgün toplanıp geldik. Tâc-ül-ârifîn Ebü'l-Vefâ'yı uyuyor bulduk. Fakat bütün a'zâları tesbih ediyor, Sübhânallah diyordu. Oturduk, bir müddet onu seyredip tesbihini dinledik. Sanki bütün a'zâları diyordu ki, "Suâllerinizi sorunuz, derdinize çâre bulunur." Biz de, müşkilimizi suâl ettik. Hazreti Seyyid, müşkilimizi, uyuduğu hâlde halletti. Maksadımız hâsıl olunca oradan ayrıldık."

Ali bin Heyti hazretleri bir tarafa gidiyordu. Yol üzerinde iki topluluk, ellerinde kılıçları ile çarpışıyorlardı. Ortada bir ölü vardı. Her iki grup da birbirlerini, bu kimseyi öldürmekle suçluyorlardı. Bunlar kavgaya devam ederken, Ali bin Heytî (radıyallahü anh) hâdise yerine gelip, öldürülen şahsın yanına oturdu. Elini ölünün alnına koyup, "Ey Allahü teâlânın kulu! Seni kim öldürdü?" diye sordu. Bu söz üzerine, ölü olarak yerde yatan kimse gözlerini açıp, Ali bin Heytî'yi (radıyallahü anh) başucunda görünce kalktı diz üstü oturdu. Gözlerini kavga yapanların üzerinde gezdirip, "Beni öldüren kimse filancadır" diyerek ismini ve babasının ismini söyledi, tekrar düşüp öldü.

Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Irak'ın Nehr-ül-mülk beldesinin bir köyüne gidip sahibini hiç tanımadığı bir evin kapısını çaldı. Misâfir olarak kabûl edilmesini rica etti. Ev sahibi de tanımadığı bu yabancı misâfiri kabûl etti. Misâfir olan Ali bin Heytî hazretleri, ev sahibine kapının önünde dolaşmakta olan tavuğu işâret ederek, "Bu tavuğu tutun ve benim yanımda kesin" buyurdu. Ev sahibi i'tirâz etmeyip, tavuğu kesti. Bu sefer misâfir, "Tavuğun karnını yarınız" deyince, ev sahibi yine "Peki" deyip karnını yardı. Bir de ne görsün, altın boncuklardan yapılmış bir gerdanlık. Meğer, ev sahibi, kız kardeşine altın boncuklardan bir gerdanlık hediye etmiş, kız kardeşi de gerdanlığı iki gün önce kaybetmiş. Kızın beyi de, "Bu gerdanlığı bul, yoksa seni öldürürüm!" demiş. Gerdanlık bulunmayınca, o gece öldürmek üzere kararını verdiğinden, herkes üzüntü içinde bekliyorlarmış. Gerdanlık bulununca, kadının suçsuz olduğu anlaşıldı. Ali bin Heytî hazretleri, Reziran'dan kalkıp buraya kadar gelmesinin sebebini izah edip, "Kız kardeşinin temizliği, beyinin kötü niyeti ve tavuğun karnındaki altınları bildiğim için, Rabbimden, bu durumu açıklamak ve sizi helak olmaktan kurtarmak için izin isteyerek geldim" buyurdu.

Bir kısım âlimler ve büyük bir grup cemâat, Ali bin Heytî hazretlerini ziyârete gittiler. Ali bin Heytî, onlara uzun bir sohbette ve nasîhatta bulundu. Herkes çok memnun ve mesrûr oldular. Sâdece içlerinde, âlim görünüşlü birkaç kimse kalblerinden i'tirâzda bulundular. Ali bin Heytî, kimlerin i'tirâz ettiğini anladı ve herkes evine dağıldıktan sonra, i'tirâz eden âlimlerin evlerine teker teker ziyârete gitti. Herbirinin yanına geldiğinde, yüzlerine dikkatlice bakarak ayrıldı. Ali bin Heytî'nin (radıyallahü anh) âlimlere o bakışı ile, onlarda bildikleri ne kadar ilim varsa hepsi gitti. Bütün ilimlerini unuttular. Hattâ Kur'ân-ı kerîmi dahi ezberden okuyamaz oldular. Bir ay kadar bu hâl devam ettikten sonra, yaptıkları hatâyı anladılar. Toplanıp Ali bin Heytî hazretlerinden özür dilemeye geldiler. Tövbe ve istiğfar edip, elini öptüler, affedilmeleri için yalvardılar. Bunun üzerine Ali bin Heytî (radıyallahü anh) özürlerini kabûl edip, onları

affetti. Bir sofra kurdurup onları da'vet etti. Yemeğe başladılar. Daha birinci lokmada, unuttukları bütün ilimler kendilerine iade edildi.

Ali bin Heytî'nin (radıyallahü anh) zamanında, Acem padişahı Bağdad'da oturan halîfe ile savaş etmek üzere askerini gönderdi. Halîfenin askeri az olduğu için, Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden yardım talebinde bulundu. O sırada Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, Ali bin Heytî hazretleri ile beraber sohbet ediyorlardı. Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh), Ali bin Heytî'ye bakarak, "Gidiniz, Acem askerlerinin Bağdad'a girmelerine mâni olunuz" buyurdu. Ali bin Heytî de, "Peki, başüstüne efendim" diyerek izin alıp evine gitti. Hizmetçisine, "Acem askerlerinin geldiği tarafa git. Acem ordusunun kumandanlarından üç kimseyi, falanca bölgede ağaçların altına oturmuş bulacaksın. Onlar, gölge yapsın diye büyük bir bezi ağaçtan ağaca çadır gibi bağlamışlardır, İşte onlara, "Ali bin Heytî, buradan derhal gitmenizi istiyor" de! Şayet, "Biz emirsiz gitmeyiz" derlerse, "İşte ben, o emir üzerine geliyorum, dersin" buyurdu. Hizmetçi "Peki efendim" diyerek hemen yola çıktı. Ali bin Heytî hazretlerinin tarif ettiği şekilde onları gördü. Yanlarına varıp, "Ali bin Heytî'nin emri var. Derhal toparlanıp gitmenizi istiyor" dedi. Hiç i'tirâz etmeden kalktılar. Çadırlarını, eşyalarını toparladılar. Askerlerine emir verip geri döndüler.

Ebû Hasen Çevşekî anlattı: "Bir yere gidiyordum. Yolda bir hurma ağacının altında Ali bin Heytî'yi (radıyallahü anh) oturuyor gördüm. Yanında ve etrâfta kimse yoktu ve beni görmemişdi. Hurma mevsimi olmadığı hâlde, ağacın dalları yeşildi ve üzerinde hurmalar görünüyordu. Bir ara bir hurma dalı kendiliğinden uzandı, Ali bin Heytî hazretlerinin elinin hizasına geldi. O da hurmayı koparıp yedi. Ben merakla bekliyordum. Bir müddet sonra ağacın altından kalkıp gitti. Hemen ağacın yanına vardım, yerde taze bir hurma kalmıştı. Onu aldım ve yedim. Hayâtımda öyle tatlı bir hurma yememiştim ve misk gibi kokuyordu."

Ebû Muhammed Mes'ûd anlattı: Ali bin Heytî'nin (radıyallahü anh) Reyhâne isminde sâliha bir hizmetçisi vardı. Lakabı da Sitül Behâ idi. Reyhâne birgün hastalandı. Hastalığı ağırlaştı. Sekerât-ül-mevtinden önce, canının taze hurma istediğini bildirdi. O zaman Reziran beldesinde taze hurma mevsimi değildi. Ali bin Heytî hazretlerinin, Ketfân taraflarında Abdüsselâm isminde sâlih bir arkadaşı vardı. Orada, o mevsimde taze hurma bulunurdu. Ali bin Heytî (radıyallahü anh), Ketfân beldesi tarafına dönüp, "Yâ Abdüsselâm! Kendi taze hurmalarından bir miktar acele buraya getir" diye buyurdu. Allahü teâlânın izniyle bu sesi, kilometrelerce uzakta olan Abdüsselâm işitti. Hemen taze hurma toplayıp, yine Allahü teâlânın yardımı ile bir anda Reziran'a, Ali bin Heytî'nin yanına geldi. Taze hurmaları Reyhâne'ye verdi. Hurmaları yiyen Reyhâne'ye Abdüsselâm dedi ki: "Yâ Reyhâne! Şu sekerâtınız ânında, niçin dünyâya meyledip hurma istediniz? Sabır etseydiniz, pekçok sevâblara kavuşurdunuz." Reyhâne de: "Ben Ali bin Heytî hazretlerinin yıllarca hizmetiyle şereflendim. Son anda böyle ufak bir istekte bulunmamı çok mu görüyorsun? Öyle görüyorum ki, dünyâya asıl sen meyl edecek ve hıristiyan olacaksın" dedi. Biraz sonra vefât etti. Sonra Abdüsselâm Bağdad'a gitti. Yolda birkaç tane hıristiyan kadını görüp onlardan birine gönlü meyletti. O kadına evlenme teklifinde bulundu. O kadın da, hıristiyan olursan kabûl ederim dedi. Abdüsselâm nefsine mağlûb olup hıristiyan oldu ve onların memleketinde bir müddet kaldı. Bir çocukları oldu. Bir zaman sonra Abdüsselâm hastalandı. Bir kimse, Abdüsselâmın durumunu Ali bin Heytî'ye (radıyallahü anh) bildirdi. Ali bin Heytî, "Reyhâne'nin gadap ettiği bir kimseye, ben de gadap ederim. Lâkin Abdüsselâm'ın Hıristiyanlarla haşr olmasına dayanamam" dedi. Talebelerinden Ömer Bezzâz'a, "Şu su testisini al! Abdüsselâmın yanına gidip üzerine, bu suyu boşalt!" buyurdu. Ömer Bezzâz da, "Peki efendim" deyip, tarif edilen hıristiyan beldesine geldi. Abdüsselâm'ı buldu ve üzerine o suyu döktü. Su üzerine değer değmez, Abdüsselâm, hasta yatağından ayağa fırladı ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Bu hâdiseyi gören hanımı, çocuğu ve evde bulunan diğer akrabâları hayret ettiler. Onlar da Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldular. Abdüsselâm, Ali bin Heytî hazretlerinin bereketi ile îmâna, eski sıhhatine ve ilmine tekrar kavuştu.

Ali bin Heytî'nin siması çok güzel, yakışıklı idi. Çok zarif ve kibar olup pek mütevâzi idi. Güzel ahlâk sahibiydi. Herkese iyilik ederdi. Çok zekî ve akıllı olup, Îsâr sahibiydi. Ya'nî kendisine lâzım olanı, ihtiyâcı olanlara verirdi. Diğer müslümanların rahatını, kendi rahatına tercih ederdi. Onun talebeleri de, onun yolunda yürüdüler, izinden ayrılmadılar. Ali bin Heytî hazretlerinin, ince bilgiler üzerinde pek kıymetli sözleri vardır. Buyurdu ki:

“Şeriat, teklif yolu ile gelmiştir. Hakîkat ise, tarifle ya’nî irfan yolu ile elde edilir, (İslâmiyet iki kısma ayrılır. Birincisi; teklif, ya’nî emir ve yasakları bildiren kısmıdır ki, buna şerîat denir, ikincisi de; bu emirleri zevk alarak yapmak, yasaklardan nefret ederek kaçmak hâlidir ki, buna hakîkat, yanî tasavvuf denir. Dînin emirlerini yapmak ve hakîkatin hâllerine kavuşmak, hep nefsin tezkiyesi, ya’nî temizlenmesi ve kalbin tasfiyesi, ya’nî parlatılması içindir. Nefs temizlenmedikçe ve kalb selâmet bulmadıkça, hakîkî îmân hâsıl olmaz. Felâketlerden, azâblardan kurtulmak için hakîkî îmâna kavuşmak lâzımdır, îmânın tadını alan İslâmiyetten ayrılmak istemez. Müslümanların birinci vazîfesi: i’tikâdı düzeltmek, Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimlerinin bildirdiklerine uygun olarak inanmaktır.

Çünkü, Cehennemden kurtulacağı bildirilmiş olan bir fırka bunlardır, ikinci olarak lâzım olan şey; fıkıh bilgilerini öğrenmek ve herşeyi bu bilgiye göre yapmaktır, İki kanat gibi olan bu i’tikâd ve amel elde edildikten sonra, mukaddes âleme uçmalıdır.)”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 160

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 165

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 90